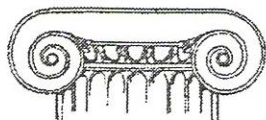

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΑΝΑΤΥΠΟ
ΕΙΟΥ Γ. ΦΑΝΑΡΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΦΑΝΑΡΑΣ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΕΚ ΤΟΥ

«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ»

[σελ. 332-336]

ΑΘΗΝΑ 1999

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Α. Περιβαλλοντική κρίση

Το οικολογικό πρόβλημα ως παγκόσμιο φαινόμενο απασχολεί σοβαρά την ανθρωπότητα. Είναι ορθότερο να γίνεται λόγος για οικολογική κρίση, καθώς οι παράγοντες και τα στοιχεία που συνθέτουν το φαινόμενο προκαλούν κρίση, η οποία εξελίσσεται σε οικολογική καταστροφή.¹

Η κακή χρήση του περιβάλλοντος, που οφείλεται αποκλειστικά στον ανθρώπινο παράγοντα, τη συμπεριφορά και στάση του έναντι σ' αυτό, επέφερε δυσάρεστα αποτελέσματα. Σημαντικά στοιχεία της οικολογικής κρίσης είναι η ατμοσφαιρική και η θαλάσσια ρύπανση από ρύπους και χημικά απόβλητα. Η εξάντληση των πηγών ενέργειας προβληματίζει τους ειδικούς και η πρόταση για τη χρήση της ατομικής ενέργειας ως εναλλακτικής επιλογής αποδεικνύεται στην πράξη επικίνδυνη.² Στο σκηνικό της οικολογικής κρίσης μερίδιο έχουν: η εφαρμογή των πυρηνικών δοκιμών, η μη ασφαλής λειτουργία των πυρηνικών εργοστασίων, το φαινόμενο της μείωσης του στρώματος του όζοντος και του Ελ Νίνιο,³ που πρόσφατα ταλαιπώρει την υφήλιο, αν και το ίδιο αποτελεί συνέπεια των κλιματολογικών αλλαγών. Η υπερβολική καλλιέργεια του εδάφους και η χρήση των φυτοφαρμάκων, η δημιουργία νεφών στις μεγαλουπόλεις, οι όξινες βροχές και το φαινόμενο της ηχορύπανσης ταλανίζουν το σύγχρονο άνθρωπο.

Η υπερβολική υλοτομία είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση τεραστίων εκτάσεων με δάση. Η υπερβολική ξηρασία σε συνδυασμό με τις πυρκαγιές, αφάνισε τη χλωρίδα και την πανίδα των εκτάσεων αυτών, διαταράσσοντας την αλυσίδα του

οικοσυστήματος. Το φαινόμενο αυτό καταδεικνύει το φαύλο κύκλο και την αλληλεξάρτηση των καταστροφικών αποτελεσμάτων του οικολογικού προβλήματος, καθώς κάθε νέο φαινόμενο αποτελεί συνέπεια και αποτέλεσμα κάποιας άλλης καταστροφής, αλλά και αιτία για κάθε επόμενο, νέο καταστροφικό φαινόμενο για το περιβάλλον.

Στην οικολογική κρίση σημαντική ευθύνη έχει η αυτονόμηση της τεχνολογίας.⁴ Η χρήση της τεχνολογίας για τη μεγαλύτερη δυνατή βιομηχανική και οικονομική ανάπτυξη με την εκμετάλλευση του περιβάλλοντος και των πηγών ενέργειας, αποτέλεσε κοινά αποδεκτή επιδίωξη και προσπάθεια που απέβλεπε στην ευημερία και στην πρόοδο.⁵ Σήμερα όμως γίνεται λόγος για την ανάγκη χαλιναγώγησης και επαναπροσδιορισμού της χρησιμότητάς της ως προς το οικολογικό συμφέρον, καθώς οι έννοιες της ανάπτυξης και της οικολογικής καταστροφής πλέον ταυτίζονται. Ωστόσο η κατανόηση για την ανάγκη στράτευσης της τεχνολογίας για τη λύση του οικολογικού προβλήματος αποτελεί θετική στάση, έστω και την τελευταία στιγμή.⁶

B. Το οικολογικό πρόβλημα είναι ηθικό

Συχνά υποστηρίζεται η άποψη ότι η οικολογική κρίση δεν οφείλεται αποκλειστικά σε οικονομικούς ή πολιτικούς παράγοντες. Μία προσεκτικότερη προσέγγιση φανερώνει ότι το οικολογικό πρόβλημα συνδέεται με το σύνολο της κοινωνικής ζωής και των σχέσεων του ανθρώπου με το περιβάλλον. Αυτή λοιπόν η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον καταδεικνύει το ήθος του, τον τρόπο δηλαδή της ζωής του. Η δυσαρμονία που παρουσιάζεται στις σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση αποτελεί το κύριο πρόβλημα της οικολογίας, το οποίο προφανώς είναι ηθικό.⁷ Συνεπώς η οικολογική κρίση αποτελεί κρίση πνευματική και ηθική και οφείλεται στην κρίση που δημιουργήθηκε στον ίδιο τον άνθρωπο.⁸ Άλλωστε, ο λόγος που γίνεται για τον πολιτισμό της εγκράτειας, το κάλεσμα για την επιστροφή στη φύση και η προτροπή για την ασκητική αντιμετώπιση της δημιουργίας, αποτελούν μία ακόμη επιβεβαίωση ότι το οικολογικό πρόβλημα είναι και παραμένει πρόβλημα ηθικό.⁹

Γ. Ηθική αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος

Η ηθική κρίση που αποκαλύπτεται και με την περιβαλλοντολογική κρίση καθορίζει την ευθύνη του ανθρώπου προς αυτό και τα μέτρα που απαιτούνται για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος. Παρά την αποδοχή της κατα-

στροφής, δεν έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα παγκόσμια συμφωνία για την από κοινοῦ αντιμετώπιση της κρίσης· συνεπώς απαιτείται μία πολιτική πέρα από τοπικές λύσεις.¹⁰ Δεν αρκεί η καθιέρωση της παγκόσμιας ημέρας περιβάλλοντος (5 Ιουνίου) και του διεθνούς έτους των Ωκεανών (1998), εάν οι εορτασμοί αυτοί δεν συνδυάζονται με τη λήψη δραστικών μέτρων. Η περιορούσα αντίληψη, που εκφράζεται με διεθνείς συναντήσεις, συνέδρια, διακηρύξεις και αποφάσεις, δεικνύει την κατανόηση του προβλήματος από εθνικούς και άλλους φορείς, αλλά και την προσωπική ηθική ευθύνη του καθενός. Ωστόσο η ευθύνη αυτή συχνά παραμερίζεται εκούσια για χάρη των οικονομικών συμφερόντων.¹¹

Η ηθική ευθύνη του ανθρώπου και η αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος αναφέρονται και επηρεάζουν τους μελλοντικά επιγιγνομένους ανθρώπους. Η προοπτική αυτή κάνει επιτακτική τη λήψη άμεσων μέσων, όμως αυτό δεν κατορθώνεται με αποφάσεις, κανόνες και μέτρα, αλλά απαιτείται η ριζική αλλαγή της νοοτροπίας και συμπεριφοράς, χρειάζεται η καλλιέργεια και εφαρμογή της *οικολογικής παιδείας*.

Το ερώτημα που εγείρεται είναι το εξής: *Σε ποιες θεμελιιακές αρχές θα βασίζεται η παιδεία αυτή;*» καθώς εμφανίζονται διαφορετικές πεποιθήσεις και θεωρίες για την προέλευση του οικολογικού προβλήματος; Αρκετοί υποστηρίζουν ότι κυρίως η ιουδαίο-χριστιανική θεώρηση του κόσμου με την εσφαλμένα ερμηνευόμενη εντολή «*κατακυριεύσατε επί της γης*»¹² οδήγησε στη σύγχρονη οικολογική κρίση, όπως κάποτε ο καλβινισμός οδήγησε στη διαμόρφωση του καπιταλισμού.¹³ Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι εσκεμμένα επιστρατεύεται η θρησκεία για να επιβάλλει την οικολογική ηθική, δίνοντας ιερότητα στη φύση· αν τούτο δεν συμβή οι οικολογικές επιταγές θα μένουν παγιδευμένες σε μία κραυγαλέα αντίφαση,¹⁴ καθώς πριν από μερικές δεκαετίες η ανάπτυξη μέσω της τεχνολογίας θεωρείτο ως ύψιστο οικονομικό αγαθό, ενώ σήμερα επαναπροσδιορίζεται η χρήση της.

Πέρα από τις όποιες θεμελιιακές αρχές, φιλοσοφικές, θεολογικές ή άλλες, η οικολογική παιδεία θα πρέπει να στηρίζεται στην καταδίκη του άκρατου καταναλωτισμού με την προβολή της ασκητικής θεώρησης του κόσμου, που σημαίνει την έμπρακτη παραίτηση από τον εγωκεντρισμό και από την μέχρι τώρα υποταγή των πάντων στο ατομικό συμφέρον. Με αυτή την ηθική προοπτική, ο άνθρωπος μαθαίνει από μικρή ηλικία να αγαπά και να σέβεται το περιβάλλον, να το θεωρεί όχι απρόσωπα, αλλά ως δημιουργία.¹⁵

Θα μπορούσε ακόμη να ειπωθεί ότι η άποψη¹⁶ που βλέπει στην οικολογική κρίση και μία θετική πλευρά είναι υπολογίσιμη. Πραγματικά ο άνθρωπος, όταν κατανοεί την περιβαλλοντική κρίση ως ατομική του ηθική ευθύνη, πληροφορείται για τη μη σωστή συμπεριφορά του και αντιλαμβάνεται την ανάγκη για αλλαγή νοοτροπίας και αντιμετώπισης του κόσμου που τον περιβάλλει. Άρα η αποδοχή της άποψης που βλέπει την αφετηρία της οικολογικής κρίσης στην ανθρωπολογική κρί-

ση είναι σημαντική για την ορθή αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος.

Δ. Συμπεράσματα

α. Το οικολογικό πρόβλημα που εμφανίζεται κύρια με την περιβαλλοντική κρίση και καταστροφή αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων του ανθρώπου.

β. Η αποδοχή της οικολογικής κρίσης ως ηθικού προβλήματος συνιστά ορθή προοπτική θεώρησης και βοηθεί σημαντικά στην ουσιαστική αντιμετώπιση του θέματος.

γ. Η ηθική ευθύνη και αντιμετώπιση για τη λήψη αποφάσεων και μέτρων δεν περιορίζεται σε μεμονωμένα άτομα ή κράτη, αλλά αναφέρεται σε κάθε άνθρωπο χωριστά.

δ. Η οικολογική παιδεία και ευαισθησία πρέπει να καλλιεργηθούν ως το καταλληλότερο μακροπρόθεσμο μέτρο αντιμετώπισης του προβλήματος, πέρα από τις αυστηρά θεμελιειακές αρχές και αντιλήψεις.

ε. Τέλος, η αλλαγή νοοτροπίας και η μετάνοια του κάθε ανθρώπου για τη μέχρι τώρα συμπεριφορά του αποτελούν τις ενδεδειγμένες λύσεις για το οικολογικό πρόβλημα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Η εμπειρική θεολογία στην οικολογία και την πολιτική*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 95.

2. Σημειώνεται ο κίνδυνος που διατρέχει καθημερινά η χώρα μας από τη λειτουργία του Κοζλοντούι στη γειτονική Βουλγαρία, πρβλ., Kristin Shrader-Frechette, *Nuclear Energy and Ethics*, WCC, Geneva 1991.

3. Nicholas Schoon, «Το Ελ Νίνιο τρελαίνει τον κόσμο», εφημ. *Το Βήμα*, 12.10.1997, σελ. 15 (39) και Charles Arthur, «Το φονικό Ελ Νίνιο», εφημ. *Το Βήμα*, 1.2.1998, σελ. Α46 (58).

4. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Εισαγωγή στην Ηθική, Η ηθική στην κρίση του παρόντος και την πρόκληση του μέλλοντος*, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 87.

5. Χρήστου Γιανναρά, «Οικολογία και θρησκεία», εφημ. *Καθημερινή*, 23.11.1997 και «Όταν η τεχνολογία βοηθά το περιβάλλον», εφημ. *Το Βήμα*, 26.4.1998, σελ. Γγ2.

6. «Η τεχνολογία στην υπηρεσία του περιβάλλοντος», εφημ. *Καθημερινή*, 29.3.1993, σελ. 19.

7. Δημητρίου Καλτσούλα, *Σπουδή στα θέματα Χριστιανικής Ηθικής*, σελ.47.
8. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Η εμπειρική θεολογία στην οικολογία και την πολιτική*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 94.
9. Κωνσταντίνου Β. Ζορμπά, «Σύγχρονες οικολογικές ομάδες, προσπάθεια καταλλαγής με τη δημιουργία», στον τόμο *Χριστιανισμός και Ευρώπη*, Χανιά 1997, σελ. 78-107.
10. Κώστα Κέκη, «Η μόλυνση δεν γνωρίζει σύνορα», εφημ. *Καθημερινή*, 10.5.1998, σελ. 29.
11. Στις 1-12 Δεκεμβρίου 1997 στο Κυότο της Ιαπωνίας συναντήθηκαν 159 αντιπρόσωποι κρατών για να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση της πλανητικής ρύπανσης. Ωστόσο τα οικονομικά συμφέροντα υπερίσχυσαν και τα μέτρα ήταν μικρότερα από τα αναγκαία, βλέπε Αντώνη Οικονομίδα, «Τι κέρδισε το περιβάλλον στο Κυότο», εφημ. *Το Βήμα*, 14.12.1997, σελ. Α38, Κ. Τσουκαλά, «Το εμπόριο των καθηρόνων», εφημ. *Το Βήμα*, 25.1.1998, σελ. β3(39) και. Ignacio Ramonet, «Μέριμνα για το περιβάλλον», εφημ. *Καθημερινή*, 23.11.1997.
12. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Εισαγωγή στην Ηθική. Η ηθική στην κρίση του παρόντος και την πρόκληση του μέλλοντος*, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 97, πρβλ., Mark Elligsen, *The cutting Edge*, 3. *Ecology*, WCC, Geneva 1993, σελ. 41, «The divine command in creation that humanity rule over the earth (Gen 1,26) testifies to this mandate for the human stewardship of creation».
13. Ο.π., και Μ. Weber, *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*, μτφρ. Ν. Κυπραίου, Αθήνα 1978.
14. Χρήστου Γιανναρά, «Οικολογία και θρησκεία», εφημ. *Καθημερινή*, 23.11.1997.
15. Ανέστη Κεσελόπουλου, *Ανθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Σπουδή στον άγιο Συμεών το Νέο Θεολόγο*, Αθήνα 1992, σελ.161.
16. Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Η εμπειρική θεολογία στην οικολογία και την πολιτική*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 110.

* Το copyright © του παρόντος κειμένου ανήκει στον Εκδότη του τόμου Κ. Βουδούρη.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Γ. ΦΑΝΑΡΑΣ
ΥΠΟΥΣ. ΔΙΔ. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΠΘ